

Kommentar af Malene Blaaberg, cand.mag.,
og Anne Dorte Fredensborg, stud.scient.soc.

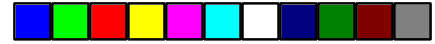
Uddannelse og etnisk tolerance – eller hvad?

Øystein Gaasholt og Lise Togeby hævder i deres undersøgelse *I syv sind - danskerne holdninger til flygtninge og indvandrere* fra 1995 blandt andet, at jo højere uddannede desto mere tolerante er danskerne over for udlændinge (Gaasholt 1995:75-76, 96-101)¹. Faktisk fastslås det, at uddannelsesniveaet er den vigtigste faktor til forklaring af etnisk tolerance. Endvidere hævdes det, at såkaldt påtvungen kontakt med udlændinge ikke synes at spille nogen væsentlig rolle for udviklingen af tolerante holdninger (Gaasholt 1995:82-83). Resultaterne er interessante, men også problematiske, som vi skal prøve at vise i det følgende.

Vi valgte i et projektarbejde, vi gennemførte ved Aalborg Universitet i 1998-99², at stille os tvivlende over for Gaasholt og Togeby's konklusioner på disse punkter, idet vi fokuserede på holdningen til udlændinge hos en gruppe yngre danske studerende under længerevarende uddannelse. Undersøgelsen bestod af otte kvalitative interviews med studerende på et kollegium, hvor der også boede en del udenlandske studerende (primært fra Europa og USA men også fra Asien, det vil sige fra Kina, Vietnam og Mellemøsten). Kollegiet lå desuden tæt ved et større socialt boligkompleks med en høj

koncentration af flygtninge/indvandre-re, hvilket gav basis for en bredere perspektivering af de interviewedes holdninger³. Fælles for de respondenter som blev udvalgt var, at de alle boede på samme gang som én eller flere udlændinge, hvor de deltes om en række faciliteter som for eksempel køkken og opholdsstue. Da de ikke selv havde haft indflydelse på, hvem de kom til at bo sammen med, var den kontakt, de interviewede havde til udlændingene, primært af ufrivillig karakter. Undersøgelsen gav således - foruden effekten af uddannelsesniveaet - også mulighed for at belyse betydningen af den såkaldte ufrivillige kontakt mellem danskere og "de fremmede".

Selvom vi i udgangspunktet var inspirerede af nogle af de nævnte aspekter i Gaasholt og Togeby's undersøgelse, så skal det dog påpeges, at vi i vores undersøgelse ikke havde til hensigt systematisk at efterprøve resultaterne fra denne, ligesom denne kommentar ikke vil være en nøjagtig gengivelse af indholdet i vores projekt. For eksempel vil vi ikke komme nærmere ind på kontaktspektet her, men udelukkende koncentrere os om uddannelsens betydning for udviklingen af tolerante holdninger. De konklusioner der blev draget i projektet med hensyn til

dette aspekt, giver os imidlertid anledning til at diskutere nogle efter vores mening væsentlige problemstillinger.

Argumentet i denne kommentar vil være, at man i studier af etnisk tolerance bør være mere opmærksom på de underliggende kulturelt betingede antagelser om fremmede, som mere eller mindre ubevidst kommer til udtryk hos alle, også på tværs af uddannelsesmæssige skel.

Tolerance

Men hvordan overhovedet forstå og definere et begreb som "tolerance"? Gaasholt og Togeby definerer "tolerance" på følgende måde:

Tolerance består i at bekæmpe den modvilje, man eventuelt nærer, og på trods af denne behandle de fremmede på en anstændig måde [og] [...] at vise vilje til, at alle mennesker, uanset status og baggrund, garanteres de fundamentale rettigheder, der må tilkomme alle i kraft af at være menneske. [...] Derudover må det gælde, at de ikke må forhindres i at bevare deres sprog og dyrke deres kultur, så længe det ikke støder an mod danske love, og i forlængelse heraf, at de ikke må stilles over for et krav om, at de skal blive fuldstændigt danske (Gaasholt 1995:20-21).

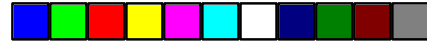
Denne definition er efter vores mening problematisk, da den, formodentlig trods ønsket om det modsatte, fastholder et syn på fremmede som en kategori for sig. Definitionen implicerer en form for positiv diskrimination, hvor man ledes til at tænke i baner á la "... nu skal vi endelig huske at behandle dem godt, og huske på at de har politiske rettigheder". Der lægges således op til en kraftig politisering af relationerne mellem Os og Dem. Fremfor at ønske sig øget tolerance i denne

forstand, burde man efter vores mening i stedet sigte efter at betragte fremmede som individer, og ikke som repræsentanter for bestemte etniske/kulturelle grupper. En definition af tolerance burde således fokusere på det almenmenneskelige, det vil sige, hvad der forener os som mennesker, snarere end hvad der adskiller os fra hinanden.

Ud fra en sådan forståelse af tolerancebegrebet, og ved at benytte det kvalitative interview som metode, blev det i undersøgelsen muligt at efterprøve respondenternes generelt meget tolerante udtalelser, og undersøge i hvilket omfang disse blot var udtryk for nogle "politisk korrekte" holdninger. Det vil sige, udover at måle tolerance som en bevidst politisk holdning, kunne såvel bevidste som mere ubevidste tanker, forestillinger og følelser omkring fremmede afdækkes. Herigenem blev det således klart, at mange af respondenterne rummede en betydelig ambivalens, idet nogle af de observationer og erfaringer, de havde gjort sig med fremmede, var i modstrid med de holdninger, de ønskede at give udtryk for. Med andre ord viste undersøgelsen, at selvom alle respondenterne gav udtryk for nogle i Gaasholt og Togeby's forstand tolerante holdninger, så gav de samtidig - bevidst eller ubevidst - også udtryk for nogle meget fordomsfulde opfattelser af fremmede.

Bag om tolerancen

Helt overordnet havde alle otte interviewpersoner en meget tolerant indstilling til det, at der lever mennesker med en anden etnisk baggrund end den danske i Danmark. Det fremkom blandt andet, når de blev spurgt om, hvad de ville synes om at skulle bo sammen med eksempelvis en somalier på kollegiet. Her var de alle positivt indstillede, idet de gav udtryk for, at som udgangspunkt kunne det være lige så godt som at bo sammen med

en tysker eller en spanier. Et par stykker sagde, at Danmark som et meget velstående land var forpligtet til at tage imod folk i nød, og med vores grundlov skulle der gerne være plads til alle uanset religiøs og kulturel baggrund. Cirka halvdelen af respondenterne gav endda udtryk for, at de fandt det berigende for det danske samfund, at der lever mennesker fra andre kulturer i Danmark - i princippet skulle der være mulighed for, at vi kunne lære noget af hinanden.

Generelt blev denne åbenhed dog modificeret i takt med, at respondenterne blev bedt om at tage stilling til eller selv kom ind på mere konkrete problemstillinger, såsom opførelsen af moskéer i deres by, tendensen til ghettodannelser og kriminalitet blandt indvandrere - hvilket de havde tæt inde på livet på grund af det nærliggende sociale boligområde. Når det kom til stykket, havde langt hovedparten således en række forbehold over for fremmede, forstæet på den måde, at de tilkendegav nogle betingelser, som disse skulle opfylde for at kunne opholde sig her i landet. I det hele taget talte interviewpersonerne i vid udstrækning om flygtninge/indvandrere som en samlet gruppe, hvorom man kunne have en mening. De blev som regel refereret til som en ensartet gruppe, der adskilte sig markant fra den danske befolkning, og til hvilken man kunne stille ensartede krav. For eksempel var det halvdelen, der syntes, at de fremmede burde gøre mere for at integrere sig i det danske samfund, blandt andet ved at beherske det danske sprog bedre end tilfældet er. For som én udtalte:

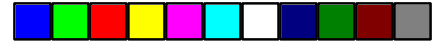
[...] Det bør være en opgave at sørge for at være i stand til at kommunikere og forstå det samfund, man nu engang har valgt at, uanset om man mere eller mindre har valgt det, at leve i. Så i forhold til, nu

har vi jo [det sociale boligkompleks] som ligger hernede, som er et skrækeksempel, man altid kan hive frem, ikke. Hvor en meget stor del af befolkningen rent faktisk ikke er i stand til at kommunikere på dansk. Det mener jeg er urimeligt.

I denne forbindelse skal det påpeges, at ingen kendte nogen fremmede i det nærliggende sociale boligkompleks.

Et par respondenter tilkendegav, at selvom de ikke havde noget imod de flygtninge/indvandrere, der opholder sig i Danmark, gik de ind for, at antallet af flygtninge skulle begrænses ved hjemsendelse, når situationen i hjemlandet var stabiliseret. Denne holdning blev hovedsageligt begrundet med, at det er en økonomisk belastning at give "ly" til mange fremmede. En enkelt lagde meget stor vægt på, at kriminelle udlændinge skulle udvises prompte. Den pågældende argumenterede endvidere for, at antallet af fremmede i Danmark burde holdes nede, da deres tilstedeværelse ellers ville kunne give anledning til voldelige sammenstød mellem danskere og udlændinge. Dette blev begrundet med, at danskerne ikke er et specielt tolerant folkefærd. Andre mistænkte de fremmede for at nasse på systemet, for som én hævdede, kommer der folk til Danmark på falske vilkår, idet nogle af dem har det meget godt, hvor de kommer fra.

Ved at spørge til interviewpersonernes mere konkrete dagligdags erfaringer kom det ydermere frem, at nogle oplevede de fremmede som meget larmende og noget aggressive over for hinanden. En enkelt udtalte, at hun af den grund følte sig utryk, når hun kørte i bus om aftenen. Hun fremhævede selv, at en del af årsagen til dette kunne være, at hun ikke forstod sproget, og derfor ikke vidste, hvad der foregik. Tilsvarende fandt en

mandlig respondent støjen i busserne yderst generende, og oplevede dette som manglende respekt over for dansk kultur og mentalitet.

Alt i alt fremkom der altså ved nærmere udspørgen et meget komplekst billede, hvor stereotype forestillinger og fordomme om fremmede eksisterede side om side med en liberal og imødekommende indstilling til disse. På baggrund af disse resultater rejser der sig to spørgsmål. For det første er der noget, der tyder på, at den kvantitative metode, som Gaasholt og Togeby benyttede sig af i ovennævnte undersøgelse⁴, ikke formår at indfange de mere underliggende, og i nogle tilfælde modstridende, følelser og holdninger, som et abstrakt begreb som tolerance rummer. Således er det sandsynligt, at vores respondenter ville være blevet klassificeret som "meget tolerante", hvis de havde deltaget i deres undersøgelse, da de helt overordnet og utvivlsomt også i deres egen selvforståelse var meget tolerante. For det andet forekommer Gaasholt og Togeby's konklusion om, at lang uddannelse medfører en høj grad af etnisk tolerance, tvivlsom. Når forfatterne således mener at kunne dokumentere, at der er en positiv forbindelse mellem uddannelsesniveau og tolerance, skyldes det ifølge dem et samspil mellem flere forskellige faktorer. Det centrale synes dog at være, at uddannelse øger individets evne til at mestre sit eget liv og til ikke at lade sig skræmme af det moderne samfunds stigende kompleksitet. Herigennem skaber uddannelse en evne til ikke at opfatte det, der måtte være nyt og fremmed, som en trussel (Gaasholt og Togeby 1995: 96-101).

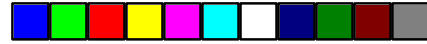
Hvad ligger snarere bag?

Ud fra resultaterne i vores undersøgelse virker det dog ikke som om højtuddannede er mere tolerante - forstået som hos Gaasholt og Togeby - end andre sam-

fundsgrupper, når det kommer til stykket. Det vil sige, at selvom sammenhængen mellem uddannelse og tolerance også hos vores respondenter umiddelbart forekom at gøre sig gældende, så dækkede tolerancen altså over en udtalt fordomsfuldhed. Skønt enkelte af respondenterne var bevidste om denne divergens, og erkendte at det var et generende paradoks, så var tre fjerdedele dog ikke opmærksomme på denne uoverensstemmelse.

Der er flere grunde til, at vi nåede frem til nogle andre resultater end Gaasholt og Togeby. På den ene side spiller definitionen af tolerance naturligvis en rolle. Men på den anden side har selve valget af metode også betydning. Det forekommer således sandsynligt, at respondenter i en kvantitativ undersøgelse vil forsøge at sikre en konsistent besvarelse, hvilket de højtuddannede i mange tilfælde formodentligt mestrer. Dertil kommer, at de veluddannede måske føler sig mere pressede til at leve op til samfundets dominerende normer end andre grupper. De ligger altså under for en "politisk korrekthed", som sandsynligvis er nemmere at udtrykke konsistent i en kvantitativ undersøgelse end i en kvalitativ, hvor der i højere grad spørges til respondentens egen livsverden. Dette bringer Gaasholt og Togeby's sidste mulige forklaring på sammenhængen mellem tolerance og uddannelsesniveau på banen: at højtuddannede simpelthen er dygtigere til at skjule deres intolerance. At dette skulle være tilfældet finder de dog meget vanskeligt at undersøge og ubehageligt at tro på, da man i så fald ikke ville kunne stole på de svar, respondenterne havde givet i forbindelse med deres undersøgelse (Togeby 1997:121-122).

Vi mener heller ikke ud fra vores materiale, at der er tale om ren og skær forstillelse. Derimod kan den fordomsfuldhed, som vores respondenter gav udtryk for,

skyldes en underliggende kulturelt betinget vestlig "overlegenhedsdiskurs", som er så dominerende, at den kommer til udtryk hos alle, uanset uddannelsesmæssig baggrund.

Den vestlige overlegenhedsdiskurs

En diskurs udtrykker, ifølge Stuart Hall, en måde at tale, tænke eller repræsentere et givent objekt på. Gennem sproget producerer diskursen meningsfuld viden om dette objekt, og denne viden påvirker handlingerne i den virkelige verden. Hvorvidt en diskurs er sand eller falsk er mindre vigtigt; det væsentlige er, om den er virkningsfuld i praksis (Hall 1992: 295).

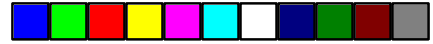
Ifølge Hall skal den eksisterende diskurs, der adskiller Vesten fra resten af verden, ses som en historisk konstruktion, der opstod og blev udviklet for at legitimere Vestens ekspansion og udnyttelse af den øvrige verden. Denne diskurs indebar, at der udvikledes en måde at tænke og tale om sig selv og de andre i dikotomier; det vil sige, at Vesten blev sat lig med at være blandt andet industrialiseret, urbaniseret, udviklet og moderne, til forskel fra de andre der kom til at stå for det modsatte. Med andre ord opstod der en tendens til at vurdere alt, hvad der var ønskværdigt og godt som vestligt, og alt hvad der ikke var dette som tilhørende resten af verden. Som en negation af Vesten kom resten af verden til at fungere som et spejlbillede for, hvad Vesten ønskede at stå for. Denne diskurs eksisterer stadig, omend den historiske og politiske udvikling, der blandt andet har ført til en øget bevidsthed om menneskerettigheder, har udfordret denne, og i dag kommer den ubevidst til udtryk på en mere skjult måde, for eksempel i form af underliggende antagelser (Hall 1992: 277, 318).

Med hensyn til hvordan Vesten kan

afgrænses fra resten af verden, skal det i denne forbindelse pointeres, at Vesten ikke nødvendigvis skal forstås i snæver geografisk forstand, men snarere som en idé. Det kan for eksempel diskuteres, hvorvidt Japan, som teknologisk set er på højde med Vesteuropa og USA, kan regnes til Vesten. Sagt på en anden måde, varierer vores forestilling om Vesten, alt afhængig af om vi forholder os til for eksempel graden af udvikling (politisk, økonomisk, teknologisk), kultur/mentalitet eller geografisk placering (Hall 1992: 276).

Østeuropa

At forestillingen om Vesten ikke er entydig, blev således tydeligt i interviewene, når respondenterne for eksempel blev bedt om at forholde sig til østeuropæere. Her indikerede de, som Hall også påpeger, at der hidtil har været og stadig eksisterer tvivl om, hvor langt den vestlige grænse kan trækkes mod øst, og derfor hvorvidt Østeuropa skal regnes med til Vesten eller til "resten af verden" (Hall 1992:276). Indtil Murens fald forekom der i nogen grad at have været tre sfærer: Vesten, Østblokken og resten af verden. Hvorvidt disse tre sfærer er blevet nedbrudt i folks bevidsthed kan dog diskuteres. Således så vores respondenter sig ikke i stand til i generelle vendinger at udtale sig om, hvordan eksempelvis letter er, formodentlig fordi de ikke længere kunne trække på de stereotyper og forestillinger, som florerede i Vesten i Sovjettiden. Det vil sige, at hvor man i Vesten tidligere ikke behøvede at forholde sig til, hvem letterne var, da de "bare" var en del af Østblokken og derfor nemt kunne kategoriseres som anderledes end Vesten, som en trussel, så er dette forenkede billede i dag opløst, og vi skal først nu til at forholde os til, hvem de er som nationale grupper og individer. Dette kan muligvis forklare fraværet af generaliserende forestil-

linger om østeuropæere hos interviewpersonerne. Følgende udtalelse om en lette illustrerer dette:

Hvis det nu havde været én, der kom fra Rusland, så havde jeg måske forventet [at han [ville stå] over vores køleskab, og [sige] "hold da kæft, alt det mad!"] fordi det hører du igen i medierne: de har ingen mad, og de er så fattige og så videre, men igen, jeg havde ingen anelse om, jeg aner ikke, hvordan hverdagen er i Letland [...], for det kender jeg ikke.

Hvad mere er, så forekommer vi i Vesten - i forhold til østeuropæerne - at være under indflydelse af en ny diskurs, som går på, at "vi bør hjælpe dem til at blive ligesom Os", og vores forestilling om en afgrænsning mellem Os og Østeuropa er som følge heraf sandsynligvis under påvirkning.

"Resten af verden"

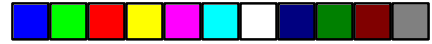
Selvom Vesten altså ikke er en entydig størrelse, så viste der sig dog en tendens til, at Vesten alligevel opfattes som en meget homogen størrelse, når perspektivet er globalt. Med andre ord, så blev tankebilledet "Vesten versus Resten" tydeligt bekræftet i vores undersøgelse, når interviewene blev sporet ind på for eksempel indvandrer- og flygtningedebatten. Dette kom endnu tydeligere til udtryk, når respondenterne skulle forestille sig rent hypotetisk, hvordan de ville reagere, hvis et nært familiemedlem eller en god ven skulle giftes med en person fra et tredje verdensland. I denne forbindelse blev religionen ofte fremhævet som noget, der virkelig var anderledes, og ofte blev den set som potentielt problematisk, specielt i forbindelse med kvindesyn, børneopdragelse og generelle livssyn:

[...] Så længe at det er én fra Europa, én fra Nordeuropa, Vesteuropa i det hele taget, så tror jeg ikke, at forskellene ville være så store [...] [men] kommer man længere væk, Mellemøsten, Asien, Afrika, sådan nogle steder, så er det nogle andre værdier, som man har. [...] Det har jo noget at gøre med religion, og med menneskesynet, altså med forholdet mellem kønnene og sådan nogle ting. Jeg tror, at det er der, de store forskelle de ligger.

Ydermere var det bemærkelsesværdigt, hvordan specielt muslimerne blev opfattet som havende nogle fundamentalt anderledes værdier og en adfærd, der var meget forskellig fra dansk mentalitet og kultur. En mandlig respondent hævdede således, at der er nogle etniske grupper i det danske samfund, som er meget lidt villige til at indordne sig, idet de forsøger at fastholde deres traditionelle levevis. Da han blev spurgt om, hvilke etniske grupper han sigtede til, svarede han:

Jamen jeg tænker mere på religiøse grupper... faktisk... fordi det synes jeg, det dækker bedre... og der tænker jeg primært på muslimerne... fordi de sidder... det er dem, der sidder og råber i bussen, ikke... og det er... altså nu er jeg selvfølgelig også farvet af medierne, ikke... men men men det er typisk der, de kriminelle problemer ligger...

Desuden var der en tendens til, at såvel mandlige som kvindelige respondenter forestillede sig, hvordan det ville være at være en muslimsk kvinde, når de uddybede, hvori denne anderledehed bestod. Det vil sige, at de trak på nogle alment gældende stereotype forestillinger om, hvordan islam undertrykker kvinder, hvilket vi i Vesten omvendt har en fore-

stilling om, at vi ikke gør.

Dette er dog ikke ensbetydende med, at interviewpersonerne udelukkende kom med "rædselsbilleder" af muslimerne. Eksempelvis kom det dobbeltsidede billede af den Anden, som Ove Sernhede (1996) betegner som henholdsvis fascination og rædsel, også til udtryk. Ifølge Jameson hverken idealiserer eller frygter vi den fremmede, fordi han er god eller ond, "men fordi han gennem det at være anderledes lades med forestillinger, som svarer til nogle dybtliggende ubevidste behov" (Jameson i Sernhede 1996:182).

Fælles for såvel fascinationen som angsten for den Anden er dog, at de begge udspringer af den vestlige overlegenhedssdiskurs. Selvom fascinationen som rædselens modstykke rummer positive billeder af den fremmede, så tingsligger de hver på deres måde den Anden, idet de begge er stereotype fremstillinger (Sernhede 1996:181). Dette illustreres i følgende eksempel, hvor en kvindelig respondent taler om, at hun på én og samme tid har en angst over for muslimsk kultur og adfærd, og en betagelse af Østens mystik:

[...] Jeg synes faktisk, det er lidt spændende, det der med sådan å la *Tusind og Én Nat*, Østens mystik... også sådan... hele det der system med... med... med, ja med Koranen og der bliver råbt til bøn fra moskéen [...] [men] jeg har sådan et meget dobbeltsidet forhold til det, fordi for eksempel er jeg bange for at cykle igennem [det sociale boligkompleks] om om, når det er mørkt, ikke... det er jeg faktisk skide bange for [...] men så på den anden side, så bilder jeg mig ind sådan at være meget tolerant og anti-racistisk... men det er sådan lidt, jeg kan godt se, at det er lidt dobbelt [...] fordi man burde jo

ikke være bange for folk, som man egentlig... altså i princippet så mener jeg, at man, at man bør sådan... ja hvad skal man sige, gå åbent... gå folk åbent i møde.

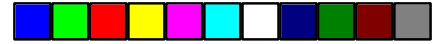
Ud fra dette eksempel er det tydeligt, at vores opfattelse af fremmede ikke nødvendigvis afspejler et enten/eller forhold. Tværtimod forekommer det, at vi på én og samme tid kan rumme nogle umiddelbart modstridende opfattelser.

Den gennemgående tendens til at betragte specielt muslimer som meget anderledes end Os må, ligesom det var tilfældet med den vestlige sfære, betyde, at heller ikke den øvrige del af verden opfattes som fuldstændig homogen. Muslimerne synes blot at være symbolet på det mest fremmede, Vi i Vesten kan forestille os, og som Vi i høj grad adskiller os fra.

Såvel Vesten som resten af verden forekommer altså at kunne inddeles i adskillige interne sfærer, utvivlsomt flere end der er blevet nævnt her. Men som Hall påpeger, så har distinktionen "the West and the Rest" i flere århundreder været det mest indflydelsesrige tankebillede (Hall 1992:279-280).

Ambivalensen hersker

På trods af at respondenterne principielt var åbne over for det at se ikke-vestlige fremmede som enkeltindivider, så havde de vanskeligt ved at frigøre sig fra de underliggende antagelser, denne diskurs rummer. De havde svært ved at få de holdninger, de egentlig gerne ville hævde, til at stemme overens med de (forholdsvis begrænsede) erfaringer og iagttagelser, de havde gjort sig med fremmede, da disse erfaringer langt hen ad vejen bekræftede Vestens overlegenhedssdiskurs. Som Hall påpeger, ændres en diskurs ikke fra dag til dag; den tilpasser sig den historiske udvikling, og eksisterer derfor videre omend i ændret form

(Hall 1992:314). Det vil sige, at selvom der i nyere tid er opstået en øget bevidsthed om menneskerettigheder, og dermed dét at alle verdens befolkninger bør behandles ens, så vedbliver de grundlæggende antagelser, som i århundreder har adskilt Vesten fra resten af verden, at eksistere.

Konklusion

Sammenhængen mellem uddannelse og graden af tolerance er, som det fremgår, måske ikke så markant, som Gaasholt og Togeby konkluderer. Vi vil antage, at hvis vores interviewpersoner havde deltaget i deres undersøgelse, ville de sandsynligvis have figureret i statistikkerne som "mest tolerante", mens vores undersøgelse viste, at tolerancen ikke stak ret meget dybere end det overordnede holdningsplan. Faktisk tænkte de endda i meget fordomsfulde baner. Dette fører os dog ikke til at hævde, at højtuddannede blot forstiller sig som tolerante. Derimod kan det være et udtryk for, at der eksisterer en vestlig overlegenhedsdiskurs, som kommer til udtryk hos alle, uanset deres uddannelsesmæssige baggrund. Denne diskurs gennemsyrrer vores alle sammens tankegang i så høj grad, at det er svært at frigøre sig fra den. Man kan godt bevidst tage afstand fra disse antagelser om ikke-vestlige fremmede, og alligevel ubevidst give udtryk for dem på samme tid. Derfor bør man i studier af etnisk tolerance være mere opmærksom på de underliggende kulturelt betingede antagelser om fremmede, der ubevidst påvirker vesterlændinges måde at tænke og tale på.

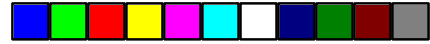
Sat ind i en bredere samfundsmæssig kontekst rejser denne problemstilling en række spørgsmål. For det første må man stille sig kritisk over for den "politiske korrekthed", der er opstået i den vestlige verden i slutningen af dette århundrede. Det vil sige, at selvom budskabet tilsyneladende rummer et positivt mel-

lemfolkeligt syn på verden, så er det spørgsmålet, om der ikke stadig eksisterer en måde at tænke på om ikke-vestlige fremmede som underlegne i forhold til Vesten. Når alt kommer til alt, må man derfor stille sig tvivlende over for, hvor dybt den politisk korrekte tolerance stikker, hvis det kun er vores måde at tale om de Andre på, som er blevet ændret, men ikke vores måde at tænke på. For det andet, hvis dette er tilfældet, må det nødvendigvis også have betydning for den udlændingepolitik, der føres i Danmark. Det vil være nærliggende at antage, at såvel de der sætter den politiske dagsorden, som de der fører lovgivning og andre tiltag på dette område ud i livet, heller ikke kan sige sig fri for at være påvirkede af den vestlige overlegenhedsdiskurs. Vestens antagelser om resten af verden forekommer at være yderst sejlivede. Diskursen har muligvis ændret sig, men den har stadig stor betydning for vores måde at fremstille og behandle de fremmede på.

Noter

1. Gaasholt og Togeby opererer i deres uddannelseskategorisering med fire niveauer, som "kombinerer oplysninger om skoleuddannelse og erhvervsuddannelse. Udgangspunktet for opdelingen er skoleuddannelsen, der er opdelt i tre niveauer. Har personen yderligere gennemført en "teoretisk" erhvervsuddannelse, rykkes et niveau op. På denne måde fremkommer fire niveauer. Skoleuddannelsens tre niveauer er: Kort: indtil 8 års folkeskole; Middel: 9-10 års skolegang; Lang: HF- eller studentereksamen. Som teoretisk uddannelse regnes korte, mellemlange og lange videregående uddannelser" (Gaasholt 1995:102, note 3).

2. Fredensborg, A.D., M. Blaaberg og A.Ø. Rasmussen 1999: *Os og Dem: en kvalitativ undersøgelse om kontaktens betydning for opfattelsen af fremmede*. Sociologisk Samfundsanalyse, Aalborg Universitet. Projektrapporten er på grund af fortrolighedsklausul ikke tilgængelig for almindeligt udlån.

3. Da vi planlagde undersøgelsen, havde vi oprindeligt intentioner om at fokusere på kontakten til ikke-vestlige udlændinge. Det viste sig dog, at hovedparten af de udlændinge, som vores respondenter boede sammen med, var fra den vestlige del af verden, mens enkelte kom fra Asien. Ved ikke at fokusere udelukkende på kontakten til ikke-vestlige udlændinge, opstod der imidlertid en stor variation i materialet, som - kombineret med respondenternes kontakt/kendskab til beboerne i det nærliggende, store boligkompleks - gav os mulighed for at spore nogle mønstre, som vi sandsynligvis ikke ville have kunnet afdække, hvis materialet ikke havde rummet så store kontraster.

4. Det skal retfærdigvis tilføjes, at Gaasholt og Tøgeby i deres undersøgelse som supplement til de mange "lukkede" spørgsmål omkring tolerance, også stillede enkelte spørgsmål, hvor nogle af svarene kunne begrundes med åbne svarmuligheder. Se afsnittet "Med egne ord" i Gaasholt 1995:50-56.

Litteratur

Gaasholt, Ø. og L. Tøgeby 1995: *Isyvsind: danskernes holdninger til flygtninge og indvandrere*. Århus: Politica.

Hall, S. 1992: "The West and the Rest: Discourse and Power", in S. Hall and B. Gieben (eds.): *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press in association with The Open University: 275-331.

Sernhede, O. 1996: "Det fremmede: fascination og rædsel". *Social Kritik*, 8 (45/46): 170-190. [Tema: Rejser i nutiden: etnicitet, modernitet, identitet].

Tøgeby, L. 1997: *Fremmedhed og fremmedhad i Danmark: teorier til forklaring af etnocentrisme*. København: Columbus.

Elisabeth Jerichau-Baumann, Vandbærersker, 1875.